

УДК 338.432: 635.2

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ РИНКУ КАРТОПЛІ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ

*І. Костирко, д. е. н., В. Льчук, аспірант
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Процеси ринкових трансформацій, що відбуваються в економіці нашої країни, безумовно, не оминають і аграрного сектору, неабияк впливаючи на продуктові підкомплекси, а саме на ринок картоплі. За період незалежності України в організації та функціонуванні ринку картоплі – одного з основних продуктів харчування – відбулися значні перетворення. Частина їх пов'язана з процесами аграрних реформ і зумовила зміни у структурі виробничих суб'єктів ринку, ринковій інфраструктурі, каналах розподілу продукції. Інша частина – спричинена тривалою економічною кризою 90-х років XX століття, наслідки якої аграрний сектор відчуває й донині. Йдеться передусім про низький рівень добробуту сільського населення, величезний і неприпустимий для цивілізованого ринку диспаритет цін на сільськогосподарські та промислові товари тощо.

Процес становлення ринку картоплі, втім, як і інших продуктових ринків України, відбувається на тлі певного економічного зростання в державі, але в цій сфері існує багато невирішених проблем. Поряд із проблемами підвищення урожайності культури та економічної ефективності її виробництва, шляхи вирішення яких передбачають насамперед розвиток насінництва, дотримання технологій, концентрацію виробництва у спеціалізованих господарствах, сьогодні постають проблеми недосконалості механізму функціонування ринку. Останній характерний неврегульованістю (ні з боку державних органів, ні з боку ринкових важелів), організаційною невизначеністю, непрозорістю та стихійністю. Тому ринок картоплі на нинішньому етапі розвитку ринкових процесів в Україні не можна розглядати як цивілізовану, врегульовану та збалансовану систему економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції та продовольства характеризується досить повільним формуванням інфраструктури ринку, яка сприяла б руху продукції від виробника до споживача, була б здатна забезпечити скорочення втрат сільськогосподарської продукції, поліпшити її якість, сприяти формуванню ринкових цін, фінансовому й інформаційному забезпеченню даного процесу [1; 2].

Ефективність проходження сільськогосподарської продукції від виробників до споживачів та реалізації на ринку значною мірою залежить від збалансованого розвитку всіх сфер інтегрованого виробництва, забезпечення раціонального співвідношення між цінами і доходами партнерів виробничого процесу [3].

Принаймні три з чотирьох складових організації сільськогосподарського ринку – його структуризація, побудова продуктових ринків та ринкова інфраструктура – мають чітко виражену інтеграційну природу [4].

На думку О. С. Бондара, для формування й ефективного функціонування місцевих регіональних ринків необхідно відродити сільськогосподарське кооперування в усіх його

формах. Різноманітність форм дозволить проникнути в різні сфери агробізнесу, а саме: виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, агросервісне обслуговування тощо [5].

На місце розрізнених видів аграрної і промислової діяльності на село повинно прийти інтегроване агропромислове виробництво, яке сприятиме комплексному багатопрофільному розвитку села, дозволить відкрити на селі нові робочі місця, підвищити рівень життя сільського населення. Формування такої системи повинно відбуватися як за рахунок розвитку малих переробних підприємств (цехів) безпосередньо в господарствах, так і великих переробних підприємств на кооперативній основі [6; 7].

Автор В. І. Захарченко вказує на необхідність розвитку міжгалузевої інтеграції. Він, зокрема зазначає, що різкі коливання кон'юнктури на ринку сировини та проблеми з реалізацією готової продукції вимагають організації міжгалузевих територіальних кооперацій, які б, крім переробних підприємств, включали також і сільськогосподарських товаровиробників, фірмові магазини, тощо [8].

Постановка завдання. Сучасний стан і система функціонування ринку картоплі вимагають пошуку шляхів їх удосконалення на основі взаємоузгодження інтересів суб'єктів виробництва та збуту. Тому оптимальне вирішення проблеми організації та функціонування регіонального ринку картоплі є основним завданням цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. Картоплярство є практично єдиною галуззю агропромислового комплексу України, обсяги виробництва якої починаючи з 2000 року суттєво не змінювались і складала 18,7-19,8 тис. тонн. Дещо більшим валовий збір картоплі був у 2011 р. – 24,3 тис. тонн, та у 2012 р. – 22,4 тис. тонн.

Розрахунки показують, що обсягу виробництва продукції в Україні у 16- 18 млн т на рік, за існуючої структури її споживання та наявної промислової переробки, цілком достатньо для задоволення внутрішнього попиту. Проте переміщення площ картоплі в господарства населення призвело до деконцентрації посівів, розпилення ресурсів, зростання витрат виробництва. Водночас перехід на високий рівень самозабезпечення населення картоплею спричинює низку широкомасштабних негативних наслідків. Це погіршення фітосанітарного стану, різке зниження рівня механізації, втрата організованого ринку та звуження сировинної бази для переробної промисловості.

У Карпатському регіоні України спостерігається аналогічна тенденція розвитку галузі картоплярства, як і загалом в Україні.

Із загальної площі посівів картоплі 98,5-99,2 % також зосереджено в особистих підсобних господарствах населення: на присадибних і дачних ділянках, городах. Сільськогосподарські підприємства обробляють лише 0,8-1,5% площ від загальної кількості під цю культуру, а частка картоплі у структурі посівних площ фермерських господарств не перевищує 0,5%.

Найбільші площі посівів картоплі в областях Карпатського регіону зосереджені у фермерських господарствах Львівської (0,74 тис. га) та Закарпатської областей (0,6 тис. га). У середньому в розрахунку на одне фермерське господарство припадає від 0,42 до 1,22 га площ під картоплю.

Перехід на високий рівень самозабезпечення населення картоплею в регіоні спричинив низку негативних наслідків: погіршення екологічних і фітосанітарних умов вирощування, недотримання сівозміни, відсутні сортозаміна і сортооновлення.

Валове виробництво картоплі в Карпатському регіоні у 2000–2011 рр. щорічно складає від 3021,6 до 3443,2 тис. тонн і зросло на 20,8 %. Збільшення валового виробництва картоплі відзначено і в окремих областях регіону, зокрема Чернівецькій на 50,3 %, Закарпатській на 23,4 %, Львівській на 20,8 % і найменше –на 4,8 % – в Івано-Франківській області.

Порівняно з Україною в регіоні виробляється 15,1-17,5 % продукції картоплярства. У 2010-2011 рр. відсоток валового виробництва картоплі в усіх категоріях господарств регіону стабілізувався і склав 16,2 %. Найбільшим виробником картоплі (1258,8-1824,9 тис. т) у Карпатському регіоні є Львівська область, яка виробляє 41,7-46,4 % продукції картоплярства регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво картоплі в усіх категоріях господарств
Карпатського регіону у 2000–2011 рр., тис. т *

Область, регіон	Рік					
	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Україна	19838,1	19462,4	19545,4	19666,1	18704,8	24247,7
Карпатський регіон	3251,7	3036,0	2958,8	3443,2	3021,6	3930
у тому числі Закарпатська	478,0	543,5	575,7	611,0	500,8	590,1
Івано-Франківська	845,3	755,1	551,6	818,8	765,6	886,5
Львівська	1510,3	1297,3	1370,8	1504,0	1258,8	1824,9
Чернівецька	418,1	420,1	460,7	509,4	496,4	628,5
% регіону до України	16,4	15,6	15,1	17,5	16,2	16,2

* Розроблено автором за даними [10, с. 227].

Аналіз ринку картоплі у Карпатському регіоні показав, що сучасний стан ринку картоплі характеризується недосконалістю і складністю для виробника самостійно реалізовувати вироблену продукцію, що призводить до недоотримання прибутку товаровиробниками, коливання гуртових і роздрібних цін.

Основою встановлення оптимальних цін на сільськогосподарську продукцію є обґрунтовані укрупнені нормативи виробничих витрат, у зв'язку з тим, що у практиці виробництва сільськогосподарської продукції відсутній механізм нормативного планування та оперативного контролю, що призводить до перевиробництва окремих видів продукції і «стрибків» цін на неї. Прикладом цього може бути порівняння цін на картоплю на ринку “Шувар” міста Львова у 2010–2012 рр. (табл. 2, див. рис.).

Таблиця 2

Середні ціни на картоплю на ринку “Шувар” (Львів) за 2010–2012 рр., грн/кг *

Роки / дата	15.03	15.06		15.09	15.12
Картопля	Стандарт	Рання	Стандарт	Стандарт	Стандарт
2010	2,80	4,50	2,75	2,75	3,75
2011	4,00	10,50	7,75	1,35	1,20
2012	0,85	2,50	0,85	1,10	0,80

*Розроблено автором за даними [9].

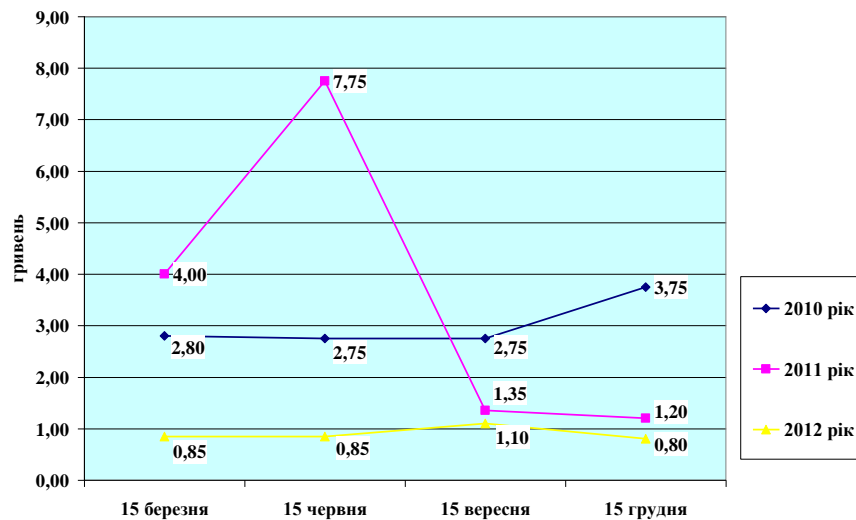

Рис. Середні ціни на картоплю стандарт на ринку “Шувар” (Львів)
за 2010-2012 рр., грн/кг.*

*Розроблено автором за даними [9].

Порівняння цін на картоплю 2010 і 2012 рр. свідчить про їх нестабільність за ці роки. Середня ціна на стандартну картоплю на ринку “Шувар” у 2010 р. складала 2,75-3,75 грн/кг, дещо вищою 4,50 грн/кг – була ціна на ранню картоплю. У першій половині 2011 року спостерігається значне зростання цін на картоплю. Так, середня ціна 1 кг картоплі в березні складала 4,0 грн, у червні – 7,75 грн. Ціна на ранню картоплю була ще вищою – 10,50 грн/кг. У другій половині 2011 р. ціни на картоплю різко впали – до 1,20-1,35 грн/кг. Аналогічне зниження цін до 0,80-1,10 грн/кг на стандартну картоплю спостерігалось і у 2012 році.

Причиною такої нестабільності цін на картоплю був значний недобір її валових зборів у 2010 році (валовий збір в Україні починаючи з 2000 року був найнижчим у 2010 році – 18704,8 тис. т, а в Карпатському регіоні – 3021,6 тис. т). У 2011 р. спостерігалось різке зростання валових зборів картоплі на 29,6 % в Україні і на 30,0 % у регіоні, чим пояснюється різке падіння цін на продукцію картоплярства.

Незважаючи на нестабільність цін на картоплю, аналіз середніх цін реалізації картоплі за 2000-2011 роки вказує на значне їх зростання як загалом в Україні, так і в Карпатському регіоні (табл. 3). Якщо у 2000 році середня реалізаційна ціна за тонну виробленої продукції картоплярства в регіоні складала 468,4 грн, то в 2010-2011 роках – 1787,7-2624,3 грн, або в 3,8-5,6 раза більше. Аналогічно в 4,06-4,1 раза подорожчала картопля в Закарпатській області, в 3,0-5,7 раза в Івано-Франківській, 4,5-5,7 раза у Львівській, у 3,6-7,3 раза в Чернівецькій.

Згідно зі статистичними даними, наведеними в табл. 3, ми розрахували індекси цін реалізації картоплі до попереднього року (табл. 4).

Таблиця 3

Середні ціни реалізації картоплі в Карпатському регіоні у 2000-2011 рр., грн/т *

Область, регіон	Рік					
	2000	2005	2008	2009	2010	2011
Україна	517,1	6853,2	1154,3	1298,6	2131,0	2032,8
Карпатський регіон	468,4	718,4	1338,0	1192,2	2624,3	1787,7
у тому числі Закарпатська	563,1	765,1	1243,9	1531,9	2326,4	2291,1
Івано-Франківська	478,8	740,3	1504,9	1661,1	2740,4	1466,0
Львівська	426,3	737,8	900,9	1054,8	2450,0	1941,1
Чернівецька	405,5	630,3	1702,2	2015,8	2980,3	1452,5

*Розроблено автором за даними [10, с. 236].

Таблиця 4

Індекси цін реалізації картоплі (до попереднього року), % *

Область, регіон	Рік			
	2008 до 2000	2009	2010	2011
Україна	223,3	112,5	163,3	95,4
Карпатський регіон	285,6	89,1	220,1	68,1
у тому числі Закарпатська	220,9	123,1	151,8	98,5
Івано-Франківська	314,3	110,3	165,0	53,5
Львівська	211,4	117,1	232,3	79,2
Чернівецька	419,8	118,4	147,8	48,7

*Розроблено автором за даними табл. 3.

Встановлено, що індекси цін реалізації картоплі щорічно переважають ціни попередніх років, винятком став лише 2011 рік. Якщо порівняти індекси цін 2008 року до 2000 року, вони в Україні зросли до 223,3, у Карпатському регіоні – до 285,6. Найвищим ріст індексів у порівнянні 2008 до 2000 року був в Івано-Франківській (314,3) і Чернівецькій (419,8) областях.

Аналітичний огляд і аналіз стану регіонального ринку картоплі останніми роками дає змогу зробити такі висновки і окреслити шляхи вирішення проблем його формування:

- основне виробництво картоплі в регіоні (98,5-99,2%) зосереджене в господарствах населення;
- валове виробництво картоплі в Карпатському регіоні порівняно з Україною складає 16,2-17,5 %, відмічено різке коливання валового збору останніми роками;
- на ринку картоплі в регіоні спостерігається перевищення пропозиції над попитом. Пропозиція продукції картоплярства характеризується нестабільністю і має чітко виражену сезонну циклічність;
- відсутність стабільного за обсягами і цінами ринку картоплі створює для виробників умови невпевненості у виборі ринкової орієнтації;
- індекси цін реалізації картоплі починаючи з 2000 року стабільно переважають ціни попередніх років, винятком став 2011 рік, коли ціни на картоплю значно впали, оскільки пропозиція продукції значно переважала попит на неї.

Основними проблемами подальшого розвитку ринку картоплі, які на даному етапі залишаються невирішеними, є такі:

- залишається деформованою структура попиту і пропозиції у зв'язку з низькими доходами населення і високим рівнем забезпечення продукцією картоплярства за рахунок індивідуального сектору;

- продаж картоплі монополізованими перекупниками, які мають можливість знизити закупівельні і збільшити роздрібні ціни, присвоюючи таким чином значну частину прибутку;

- недосконала цінова політика, оскільки ціни високі для споживачів і дуже низькі для виробників, у більшості господарств, які вирощують картоплю, не забезпечується навіть просте відтворення;

- недостатньо розвинута інфраструктура ринку, майже повністю відсутня робота споживчої кооперації.

Для вирішення цих проблем необхідно, щоб, починаючи від виробництва картоплі і закінчуючи реалізацією, продукція картоплярства мала свого власника. На базі картоплевищувальних господарств, переробних підприємств необхідно створити виробничо-збутові об'єднання (асоціації, кооперативи та ін.) які б проводили вирощування, післязбиральну доробку, зберігання, переробку, товарну підготовку та реалізацію.

Основною формою виробничо-економічних зв'язків між суб'єктами ринку картоплі повинні бути контрактні, побудовані за критерієм їх економічної доцільності, із зростанням вимог до виконання умов угоди та підвищення штрафних санкцій за їх недотримання. Основним при цьому є державне регулювання ринку картоплі, оскільки воно зумовлюється необхідністю ліквідації суперечностей між суб'єктами картоплепродуктового підкомплексу в інтересах виробників і споживачів.

Бібліографічний список

1. Глібов Р. В. Чинники формування та функціонування ринку продовольчої продукції / Р. В. Глібов // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 92-95.
2. Коваленко Ю. С. Наукові засади та основні тенденції формування аграрного ринку в Україні / Ю. С. Коваленко // Економіка АПК. – 2004. – № 3. – С. 19-29.
3. Основы менеджмента и маркетинга / под ред. Р. Садегорова. – Минск : Высш. шк., 1995. – 382 с.
4. Саблук П. Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П. Т. Саблук, Д. Я. Карич, Ю. С. Коваленко. – К. : УАЕ УААН, 2002. – 190 с.
5. Бондар О. С. Економічні умови функціонування регіонального аграрного ринку / О. С. Бондар // Економіка АПК. – 2003. – № 8. – С. 133-137.
6. Мех Л. М. Економічна ефективність виробництва картоплі в Україні / Л. М. Мех // Вісник ХНАУ. – 2004. – № 8. – С. 171-176.
7. Мех Л. М. Роль і місце особистих господарств громадян у виробництві картоплі / Л. М. Мех // Вісник ХНАУ. – 2002. – № 8. – С. 78-81.
8. Захарченко В. І. Ринкові перетворення і формування територіально-галузових корпоративних структур / В. І. Захарченко // Економіка АПК. – 2004. – № 2. – С. 113-118.
9. Ціни на продукцію – Ринок сільськогосподарської продукції “Шувар” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.shuvar.com/index.php?mod=page&id=analytic_report.
10. Регіони України 2011 : стат. зб. – Ч. 2 / за ред. О. Г. Осаулєнка / Державна служба статистики України. – К., 2011. – 224 с.

Костирко І., Ильчук В. Перспективи та проблеми формування ринку картоплі у Карпатському регіоні

Проаналізовано сучасний стан ринку картоплі в регіоні. Встановлено, що у зв'язку з відсутністю стабільного за обсягами та цінами ринку картоплі для її виробника створюються умови невпевненості у виборі ринкової орієнтації. Намічені шляхи вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: ринок картоплі, регіон, ціна.

Kostyrko I., Ilchuk V. The prospects and problems of potato market formation in the Carpathian region

The present states of the potato market in the region are analyzed. It is established that in the absence of a stable in volume and prices of potato, for its producer are created conditions of uncertainty in the choice of market orientation. The ways of solutions to this problem are proposed.

Key words: market potatoes, region, price.

Костырко И., Ильчук В. Перспективы и проблемы формирования рынка картофеля в Карпатском регионе

Проанализировано современное состояние рынка картофеля в регионе. Установлено, что в связи с отсутствием стабильного по объемам и ценам рынка картофеля для ее производителя создаются условия неуверенности в выборе рыночной ориентации. Намечены пути решения этой проблемы.

Ключевые слова: рынок картофеля, регион, цена.